

УДК 658.6

ЭКОЛОГИЯЛЫҚ АУДИТТІҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕСІ

Аманжолов Арлан Алимжанович
Искакова Мадина Болатовна
Мақұлбаева Лимара Таңжарыққызы
Gosaudit21@mail.ru

«Мемлекеттік аудит» кафедрасының студенті
Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан,
Қазақстан Республикасы
Ғылыми жетекшісі – э.ғ.к., профессор Бейсенова Л.З.

Шаруашылық жүргізуші субъект тарапынан мүдделі қарым-қатынас жағдайында экологиялық аудит табиғат қорғау проблемаларын шешу кезінде компания жұмысының сапасын арттыратын тиімділігі жоғары құрал болып табылады. Экологиялық аудитті жүргізу-табиғи ортаға әсер ету тұрғысынан өз шаруашылық жүргізуінің салдары үшін компаниялардың неғұрлым жоғары жауапкершілігіне ықпал ететін қазіргі заманғы тәсіл.

Кәсіпорынның экологиялық аудиті термині "қоршаған ортаны қорғау туралы" заң актісінде ашылады. Мұнда ол компанияның экологияны қорғауға бағытталған әлемдік нормативтерді орындауын кешенді зерттеу ретінде айқындалған, ол құжатты ресімдеу және анықталған кемшіліктерді жою бойынша ұсынымдық әзірлемелермен сүйемелденеді [3].

Шаруашылық жүргізу субъектілеріне қатысты экологиялық аудитті мамандандырылған ұйымдар немесе жеке тұлғалар эколог-аудиторлар жүргізеді. Мұндай іс-шараның міндеті ұлттық заңнамалық актілер мен табиғат қорғау ұйымдарының нормаларына сәйкес өндірістік-технологиялық және басқа да процестердің және қолданыстағы табиғат қорғау заңдарына сәйкес келетін есебінің талдауын қамтиды. Мұндай іс-шараларды өткізу процесі кәсіпорындарға консультация беруді және экологияны қорғау бойынша проблемалық жағдайларды жеңуге бағытталған ұсынымдық шараларды қалыптастыруды қамтуы тиіс.

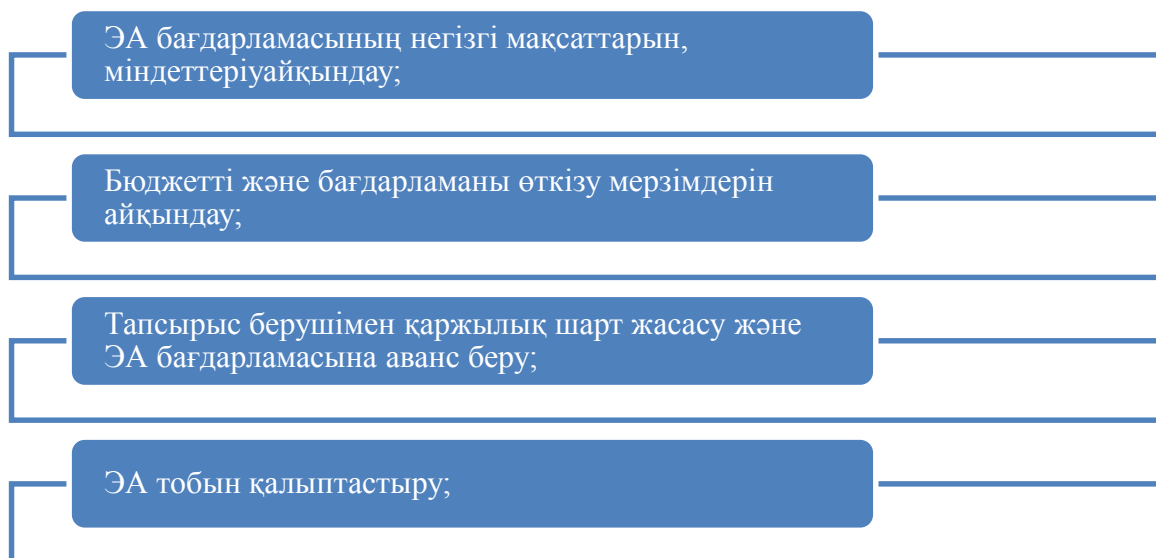
Экологиялық аудиттің мақсаттары, сондай-ақ компаниялар қызметінің экологиялық жағдайға әсерін бағалауды, кейіннен табиғи орта үшін ықтимал зиянға қатысты болжамдарды жасауды қамтиды.

Экологиялық аудит объектілері қоршаған ортаны қорғау, қоршаған ортаны қорғау, экологиялық қауіпсіздік саласындағы нақты құжаттаманы, сондай-ақ қоршаған ортаға әсер ететін жеке және заңды тұлғалардың іс жүзіндегі қызметін қамтиды.

Экологиялық аудиттің кез келген бағдарламасы, оның нақты мақсаттары мен міндеттеріне қарамастан, жұмыстардың бірқатар міндетті, логикалық және ұйымдастырушылық өзара байланысты кезеңдері мен түрлерін қамтиды. 4 кезең экологиялық аудит бағдарламасын құрайды, ал бесінші кезең аудиттеу материалдарын пайдаланудың әр түрлі нысандарын қамтиды.

Осы кезеңдердің әрқайсысын толығырақ қарастырайық.

Экологиялық аудиттеу бағдарламасының дайындық жұмыстарының кезеңі [1]:

Қорытынды қаржы шарт тапсырыс беруші ұсынады біздің елімізде бүгінгі күні белгілі бір күрделілігі. Бұл, біріншіден, көптеген кәсіпорындарда ЭА бағдарламасын төлеу үшін нақты қаражаттың жоқтығына байланысты. Бірақ, кәсіпорындардан аудит жүргізу кезінде алынған ақпаратты оларға қарсы пайдаланудан қорқу маңызды (мысалы, оның табиғатты қорғау органдарына түсуі және қатынастардың нашарлауы, төлемдердің ұлғаюы, белгілі бір Жеңілдіктерді алып тастау). Мұнда күрделі мәселе туындайды, аудитор табиғат қорғау заңнамасының бұзылуы, қылмыстық жауапкершілікке әкеп соғатын теріс пайдаланушылық анықталған кезде бұл туралы Әкімшілік және құқық қорғау органдарына хабарлауға тиіс

Формальды құқықтық қағиданы ұстана отырып, құқықтық бұзушылықтар туралы олардың жасырушылығына, яғни қылмыс фактілерін анықтау - аудитордың емес, құқық қорғау органдарының міндеті болғанымен, қылмысқа көмектесуге тең екенін мойындау қажет. Екінші жағынан, кәсіби-этикалық тұрғыдан ақы төленетін және тәуелсіз аудиторлық қызмет барысында алынған ақпаратты (әсіресе егер аудитордың мемлекеттік емес, жеке меншігімен оның кооперативтік, акционерлік немесе өзге де нысанында ісі болса) жария етуге жол берілмейді. Өйткені құпиялылық (сенімділік), меншік иесінің мүдделерін қорғау - бұл тәуелсіз аудиттің ең өзекті қағидаларының бірі. Кез келген жағдайда, сөзсіз бір: аудитордың кәсіби этикасы, кем дегенде, өзінің тікелей тапсырыс берушісіне теріс пайдалану фактілері туралы міндетті хабарламаны талап етеді.

Аудитор өз міндеттерін орындағаны үшін Тапсырыс берушімен жасалған шартта көзделген нысанда және тәртіппен жауапты болады. Аудитті сапасыз, білікті емес жүргізу кәсіпорынға материалдық залал келтіруі мүмкін, бұл үшін аудитор мүлдіктік жауапкершілікте болуға міндетті, оның мөлшерін шартта көздеген жөн (заңдарда белгіленген шектеулерді ескере отырып).

Дайындық жұмыстары кезеңінің басты проблемасы ЭА бағдарламасының негізгі мақсаттары мен міндеттерін анықтау болып табылады. ЭА нақты мақсаттары мен міндеттерін қою аудиторлық бағдарламаның түріне, аудиттеу объектісіне және Тапсырыс берушінің тілектеріне байланысты [18].

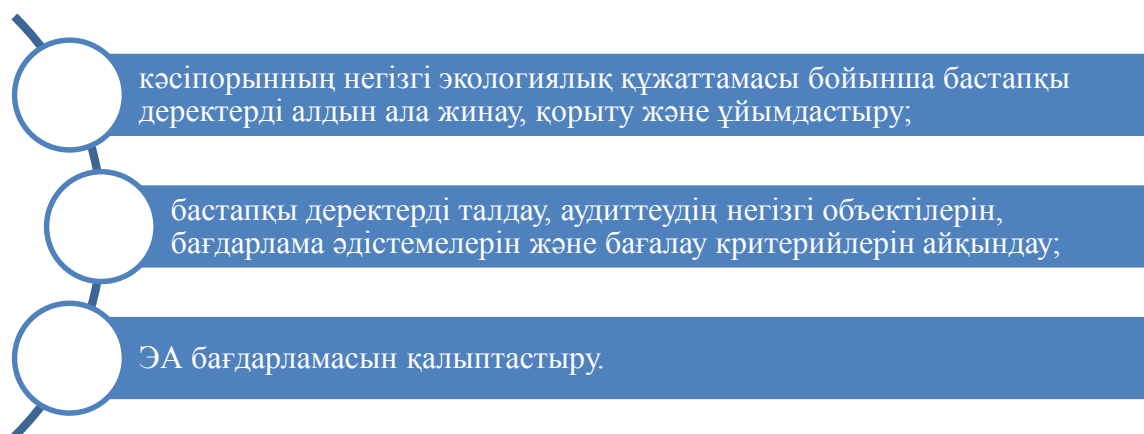
ЭА тобын қалыптастыруды кез келген аудиторлық бағдарламаның негізгі тұлғасы - жетекшіні таңдаудан бастаған жөн. Топ жетекшісінің Өнеркәсіптік экология, экологиялық аудит, ортаға әсерді бағалау, экологиялық сараптама саласында арнайы дайындығы болуы тиіс.

ЭА тобының басқа міндетті қатысушысы Тапсырыс берушінің жауапты өкілі - мемлекеттік немесе өндірістік экологиялық бақылау саласындағы маман (мысалы, кәсіпорынның, аумақтық әкімшіліктің экологиялық қызметінің жетекшісі немесе жетекші инженері) болады. Топты одан әрі қалыптастыру және оның саны бағдарламаның негізгі мақсаттары мен міндеттерін айқындауға және нақтылауға байланысты болады.

Жалпы ЭА Тобы шағын, жақсы ұйымдастырылған және жоғары кәсіби болуы, бағдарламаға тапсырыс беруші тарапынан беделге, қолдауға және түсіністікке ие болуы тиіс. Бірқатар жағдайларда топтарға басқа да нақты бағыттар бойынша да мамандар тартылуы мүмкін (мысалы, Денсаулық сақтау, токсикология, биология, биогеохимия, Әлеуметтану және т.б.).

Экологиялық аудиттеу бағдарламасын жоспарлау

Экологиялық аудиттеу бағдарламасын жоспарлау кезеңін келесі кезеңдер түрінде ұсынуға болады:

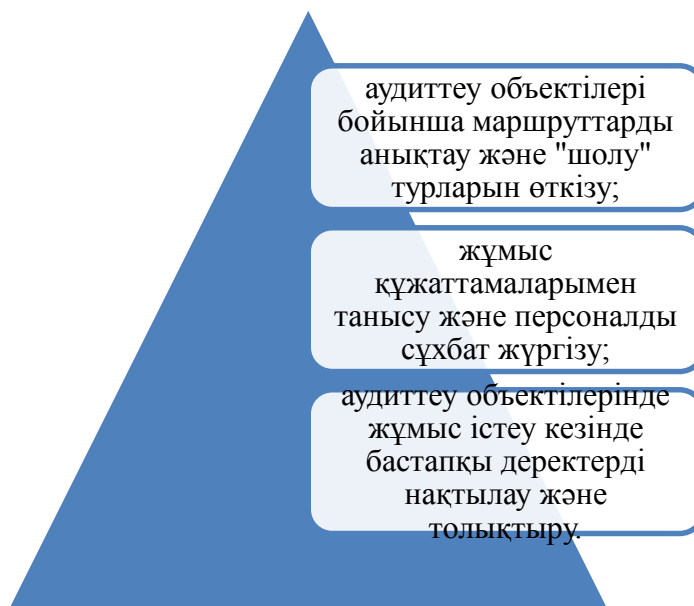

ЭА бағдарламаларының негізгі бастапқы деректерін қалыптастыру үшін мынадай құжаттар пайдаланылуы мүмкін (әдетте аудит объектісі қызметінің соңғы 3-5 жылында):

- кәсіпорындардың экологиялық паспорттары;
- ПДВ және ПДС томы;
- су шаруашылығы паспорты;
- бірнеше жылға экологиялық статистикалық есептілік;
- табиғи ресурстарды пайдаланғаны, қоршаған ортаны ластағаны және қалдықтарды орналастырғаны үшін төлемдер туралы анықтамалар;
- экологиялық-құқықтық және экологиялық-экономикалық жауапкершілікті қолдану туралы актілер;
- қоршаған ортаға әсер ету көздерін және қалдықтарды түгендеу деректері;
- арнайы және кешенді табиғат пайдалануға лицензиялар мен шарттар;
- аумақтық экологиялық бағдарламалар мен жоспарлар;
- аудандық жоспарлау жобалары;
- қоршаған ортаны қорғау жөніндегі іс-шаралардың өндірістік жоспарлары және олардың нақты орындалуы туралы анықтамалар;

- шикізатты, реагенттерді, материалдарды тұтыну, дайын өнімді өндіру көлемі туралы анықтамалар;
- қоршаған ортаны қорғау технологиялары мен жабдықтарын пайдалану бойынша қолданыстағы технологиялық регламенттер;
- негізгі өндірістерді, сарқынды суларды, қалдық газдарды тазарту жүйелерін, қалдықтарды орналастыру және жою жүйелерін салу (қайта жаңарту, техникалық қайта жаратқандыру) жобалары;
- қолданыстағы экологиялық жағдайлық жоспарлар, карта-схемалар және басқа да картографиялық материалдар [2].

Экологиялық аудит бағдарламасының негізгі кезеңі тікелей объектілерде жүзеге асырылады. Оны орындау кезінде:

Объектілердегі жұмыстың негізгі мақсаты ЭА бағдарламасының негізгі бастапқы деректерін нақтылау, түпкілікті қалыптастыру және ұйымдастыру, өндірістің қоршаған ортаға нақты әсерін талдау, бағалау және болжау (ұсынымдар мен ұсыныстарды әзірлеу) үшін қосымша ақпарат алу болып табылады.

Өнеркәсіптік өндірістің ЭА бағдарламасының деректерін ұйымдастыру, талдау және бағалау жөніндегі жалпы әдістемелік ұсынымдар:

- 1) басым ластаушы заттардың, бастапқы шикізат компоненттерінің, реагенттер мен материалдардың жалпыланған және жан-жақты материалдық баланстарын жасау және талдау; оның ішінде, мысалы, атмосфералық жауын-шашынды, өнеркәсіптік алаң аумағынан ұйымдастырылмаған жер үсті және жер асты ағындарын қоса алғанда, кәсіпорынның жалпыланған су балансын жасау және талдау;
- 2) қоршаған ортаға әсер етудің басым көздерінің (ұйымдастырылмаған, жаппай, авариялық және "түнгі" көздерді қоса алғанда) және қалдықтардың нақты сипаттамаларын олардың декларацияланатын сипаттамаларымен (немесе осындай сипаттамалардың болмауымен) салыстырғанда сипаттау және бағалау міндетті және қалдықтарды төгуге, шығаруға, орналастыруға белгіленген лимиттермен;
- 3) ластаушы заттардың төгінділері мен шығарындыларын реттеудің қолданыстағы жүйелері, қалдықтарды орналастыру және жою жүйелері жұмысының олардың декларацияланатын эффективті ағысымен салыстырғандағы нақты тиімділігін талдау және бағалау;
- 4) ортаға және қалдықтарға әсер ету көздері мониторингінің жергілікті жүйесін қоса алғанда, қолданыстағы өндірістік экологиялық бақылау жүйесінің тиімділігін сипаттау, талдау және бағалау;

- 5) ортаға әсерді өзгерту, ресурстарды пайдалану, ортаның жай-күйі (әсер етудің басым факторлары, ластаушы заттарды бөлу және Қалдықтардың пайда болу көздері, төгінділер мен тастандының басым көздері, қалдықтар мен оларды орналастыру орындары, әсерді реттеу жүйелері, басым экологиялық мақсаттар мен міндеттер, қызмет бағыттары саласындағы басымдықтардың өндірістік (немесе аумақтық) жүйесін қалыптастыру және негіздеу);
- 6) кәсіпорындардың әсер ету аймағындағы ортаның өзгерістерімен, халық ауруларымен, елеулі экономикалық залалдармен, қоршаған ортаға әсер етудің белгілі бір факторлары мен көздерімен байланысты табиғат қорғау заңнамасының өрескел жүйелі бұзылуымен сипатталатын жергілікті сыни экологиялық жағдайларды айқындау.
- 7) экологиялық ситуациялық жоспарлар мен карта-схемаларда ЭА бағдарламасының деректерін ұсыну.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 9 қаңтардағы N 212 Кодексі.
2. Н.В. Сирина, Е.В. Потапова, Е.М. Якимова Экологический аудит Учебное пособие. – Иркутск: изд-во Иркут. ун-та, 2010. – 109 с.
3. Пахомова Н.В., Рихтер К.К. Экономика природопользования и экологический менеджмент. СПб., 2011.
4. Карибаев Е. С., Амиркулова М. Б. Қазақстан Республикасында мемлекеттік аудитке көшу тенденциялары және шетелдік тәжірибе // Вопросы экономики и управления. — 2017. — №1.1. — С. 25-27
5. П.И.Камышанов. «Практическое пособие по аудиту»- Москва:ИНФРА-М, 2012.
6. Серов Г.Н. Экологический аудит. Концептуальные и организационно-правовые основы. М., 2010.